

KLASICIZAM – 2. polovina 17. stoljeća

Književnost klasicizma javlja se najprije u Francuskoj u 2. polovini 17. stoljeća.

pojam : naziv je dobila zbog ugledanja na klasiku, kao na nedvojben uzor i ideal savršenstva, odnosno na provjerene vrijednosti antičke umjetnosti. Uzori dostojni oponašanja jesu Aristotel, Eshil, Sofoklo i Euripid.

osobitosti: zadaća umjetnika jest oponašati antičke rodove i vrste kao vječne i zadane, oponašati prirodu, narav, prikazati općenitu idealnu sliku čovjeka kao moralnog bića, u prikazivanju poštovati kriterij doličnosti; temeljna misaona pretpostavka klasicista je VJERA U RAZUM - duh je razum, a tijelo su nagoni, odnosno emocije.

predstavnik racionalizma: Rene Descartes – duh se voljom suprotstavlja strastima i sirovim nagonima

RACIONALIZAM - spoznajnoteorijski smjer u filozofiji koji teorijske i praktične probleme promatra i rješava s gledišta uma i mišljenja. Racionalizam smatra razum izvorom spoznaje i temeljem logičkih vrijednosti, odnosno spoznaja je utemeljena na sposobnosti razuma da u granicama osjetilnog iskustva zahvati njoj imanentni bitak. Spoznaje iz »čistoga mišljenja«, uma, logosa, neovisne su o osjetilnom iskustvu, koje je u takvim spoznajama samo poticatelj, što razumske sposobnosti dovodi do punine izražaja. Racionalisti smatraju da je jedina prava spoznaja deduktivna – od općega prema pojedinačnome – MISLIM, DAKLE JESAM, što znači da se u sve može sumnjati, sve se može podvrgnuti propitivanju (pa čak i postojanje Boga), a odgovor na sva pitanja dat će razum.

predstavnik filozofije i teorije klasicizma: Nicolas Boileau - nabrojio je glavne osobitosti klasicizma: RAZUMNOST, ISTINITOST I JASNOĆA, a od ostalih osobina još i uzvišenost, mjera, sažetost, težnja k savršenstvu, skladno sklapanje dijelova u cjelinu.

predstavnici – književnosti: francuski pisci – PIERRE CORNEILLE, JEAN RACIN, JEAN-BAPTISTE POQUELIN MOLIÈRE, VOLTAIRE; Talijan CARLO GOLDONI; Nijemci GOETHE, SCHILLER koji su se kasnije priklonili romantičarskoj poetici

Francuska – vladavina apsolutističkog monarha Luja XIV., Kralja Sunca koji je vladao 72 godine

Luj XIV. (zvan **Bogomdani, Veliki i Kralj Sunce**), francuski kralj od 1643. do smrti 1715. Za njegove malodobnosti bila je regentkinja njegova majka Ana Austrijska, a stvarnu vlast imao je do svoje smrti (1661) kardinal J. Mazarin. Protiv Ane i Mazarina digla se pobuna koju je Mazarin ugušio 1653. Westfalskim mirom 1648. Francuska je dobila austrijski dio Alzasa i učvrstila se kao vodeća europska sila. Taj status potvrdila je Pirenejskim mirom (1659).

Nakon Mazarinove smrti Luj XIV. je vladao apsolutistički, a društveni i politički život Francuske vrtio se oko kraljeve osobe. Francuska je postala uzorom ostalim monarhijama, kao država sređene uprave, uspješne vanjske politike i procvata kulture (*Grand siècle*). Kralj se okružio sposobnim suradnicima. Pripisuje mu se izreka: Država – to sam ja!

Luj XIV., stil, oblikovao se u Francuskoj za vladavine kralja Luja XIV. U okviru koncepcije razvijenoga baroka teži za monumentalnošću i primjenom klasičnih antičkih elemenata. Njegovo je glavno ostvarenje u graditeljstvu dvorac Versailles nedaleko od Pariza, simbol apsolutističke i centralističke monarhije.

Zbog svoje ljubavi prema umjetnosti, posebno kazalištu, Luj XIV. ulagao je velika novčana sredstva za poticanje kulture. Kraljevski dvor Versailles bio je u njegovo doba pravim kulturnim središtem javnoga života. Osim njega na literarni život u Francuskoj utjecali su:

- književni saloni – njih su vodile supruge uglednih plemića; u njima se okupljala intelektualna elita
- Francuska akademija – ustanova zadužena za brigu o francuskome jeziku i književnosti, a utemeljena je upravo kako bi suzbila društveni utjecaj književnih salona

PIERRE CORNEILLE (1606. 1684.) francuski dramski pisac (Rouen, 6. VI. 1606 – Pariz, 1. X. 1684). Sin odvjetnika, odgojen u isusovačkoj školi, Corneille je izučio pravo i odabrao odvjetničko zvanje. Prvim komedijama izazvao je pozornost kazališne publike pa ga je kardinal Richelieu odabrao da s još četvoricom autora piše drame po kardinalovu ukusu i pod kardinalovim pokroviteljstvom. Suradnja nije potrajala dugo jer je Corneille čuvao umjetničku nezavisnost. God. 1635. napisao je tragediju *Medeja (Médée)*, a 1639. svoju najoriginalniju komediju *Smiješna iluzija (L'illusion comique)*. Iste godine uzbudio je francusku publiku tragedijom *Cid* (1637), zasnovanom prema djelu španjolskog pisca Guilléna de Castra. *Cid* je bio prva velika drama francuskoga klasicizma i, za razliku od lakih komada koji su bili u modi, govorio je suvremenima o vrijednosti žrtve, o moralu uzvišenih bića, o kultu volje, o časti, koja je mjerilo svake vrijednosti. Tragikomedija, kako je *Cida* nazvao Corneille, izazvala je u Francuskoj velike polemike, mnogobrojne pamflete i apologije (tzv. prepirka o Cidu), a profeudalni antiapsolutistički značaj drame bio je razlogom što ju je, po Richelieuovoj želji, osudila i Francuska akademija. Široka publika primila je *Cida* s najvećom simpatijom pa je upravo u to vrijeme nastala uzrečica: lijep kao Cid.

Nakon lošeg iskustva s kritikama *Cida* piše tragedije s temom antičke prošlosti u kojima strogo poštuje sva pravila klasicističke dramaturgije.

Smatra se utemeljiteljem modernog francuskog kazališta, utjecao je na Molierea i Goldonija, najznačajnije komediografe u razdoblju klasicizma, a svojim tragedijama na Racinovo stvaralaštvo.

U svojem je vremenu bio vrlo popularan i kao komediograf, no do danas je ostao zapamćen kao tragičar. *Cid*, svoje najpopularnije djelo, najprije je zamislio kao tragikomediju, a desetak godina kasnije promijenio je odrednicu književne vrste i nazvao djelo tragedijom.

Iako je odstupao od zadanih pravila, *Cid* je prihvaćen kao uzorak klasične tragedije jer je najbolje odražavao klasicistički duh vremena obilježen Descartesovim racionalizmom.

Corneilleov tip klasicističke drame

- pisana STIHOM i uzvišenim i dostojanstvenim STILOM
- obrađuje građu koja mora biti VJEROJATNA (moguća)
- takvu građu pjesnik će naći samo u povijesti ili u njenim pjesničkim interpretacijama, legendi, mitu i sl. – POVIJESNE I MITOLOŠKE TEME
- pri oblikovanju karaktera poštuju se načela DOLIČNOSTI I DOSLJEDNOSTI
- likovi su JUNACI, HEROJI, ljudi kakvi bi trebali biti, puni vrlina

Likovi su pretežno povijesni ili mitološki junaci, kraljevi ili pripadnici visokog plemstva, nositelji aristokratskog-herojskog morala te se u djelu moraju vladati u skladu s općim predodžbama o njima.

Ako je junak nepoznat, izmišljen, on također mora biti sebi dosljedan tijekom cijelog djela. To znači da mora djelovati u skladu sa svojim karakterom i ustrajati u provedbi svojih načela.

- ne primjenjuje se dosljedno klasicističko PRAVILO O TRIMA DRAMSKIM JEDINSTVIMA, posebice o vremenu i mjestu radnje

JEAN RACINE - francuski dramatičar (La Ferté-Milon, 21. XII. 1639 – Pariz, 21. IV. 1699). Iz građanske obitelji, rano ostao bez roditelja, odgajale su ga baka i teta, redovnice jansenističkoga samostana Port-Royal. Stekao temeljitu klasičnu naobrazbu. Kao mladić raskinuo s jansenističkim krugom (1666. objavio je protujansenistički pamflet *Pismo autoru Imaginarnih hereza – Lettre à l'auteur des Hérésies imaginaires*) te je 1663. započeo književnu i dvorsku karijeru. Isprva pisao himne, sonete i ode. Prva mu je izvedena drama *Tebaida (La Thébaïde ou les frères ennemis, 1664)*, a prvi uspjeh *Aleksandar Veliki (Alexandre le Grand, 1665)*. Trijumf je postigao trećom tragedijom *Andromaha (Andromaque, 1667)*, s motivima preuzetima iz Homera, Euripida i Vergilija i, dalje često korištenom, dramaturgijom nizanja strasti od kojih se svaka odnosi na pogrešnu osobu. *Britanik (Britannicus, 1669)*, s temom iz rimske povijesti (prema Tacitu), njegova je prva politička tragedija, nastala kao reakcija na prijašnja djela, gdje je političku temu pretočio u ljubavnu, kao i prema Corneilleovoj koncepciji povijesne tragedije u kojoj djelima upravljaju slobodoljublje i čast; drama stavlja naglasak na lik Nerona kojemu neograničena vlast omogućuje da u žudnji za samodokazivanjem počini niz čudovišnih djela...niže djela povijesne, legendarne tematike, čak i osmanske..

Prema Euripidu i Seneki, piše o tragičnoj strasti atenske kraljice Fedre prema posinku Hipolitu, a ta je drama možda najreprezentativnije djelo francuskoga klasicističkoga teatra, koje je pak u doba premijere doživjelo napade.

Najslavniji predstavnik francuske klasicističke tragedije, Racine je, poštujući stroga pravila o jedinstvu mjesta, vremena i radnje, svoje tragedije smještao u vremenski (jedan dan) i prostorno (uglavnom predsoblje palače) ograničen okvir u kojem likovima upravljaju apsolutne strasti (najčešće slavohleplje, požuda i ljubomora) kojima se razum i volja ne mogu oduprijeti. S obzirom na zatvorenost i ogoljelost takva scenskoga svijeta, osnovni je pokretač dramske radnje riječ; komunikacija se odvija isključivo verbalno i pogledima, gotovo nikad dodirom. U opisivanju strasti Racine rabi širok raspon figura, napose metafora i poredba, pa su njegove tragedije zbog bogate figurativnosti stiha (dvostruko rimovani aleksandrinac) u samom vrhu francuskog pjesništva. Pritom se figurativna komponenta pretvara i u doslovni sadržaj, a kao jezični ekvivalent burnim emocijama često koristi kontrastne, oksimoronske figure kojima postiže napetost. Na napetosti unutrašnjeg i vanjskoga počiva i konstrukcija cijelih drama pa se one mogu tumačiti i kao primjeri kontinuirane dijalektike istine i laži, točnih i pogrešnih informacija, zabluda i uvida. Nadovezujući se takvim antitetičkim strukturama na barok, Racine je gotovo naturalističku silinu strasti što upravlja likovima transcendirao pjesničkim tonom otmjene prigušenosti i ugođajem dostojanstvene tuge. Taj prigušeni i otmjeni ton, kao i dostojanstvenost pada njegovih tragičnih junaka odgovaraju i poetičkomu pravilu doličnosti prikazivanja (likovi tako uvijek umiru izvan pozornice), i ritualima dvora i salona, odnosno odražavaju onodobnu dvorsku i salonsku kulturu jednako onako kao što je sama koncepcija Racineovih tragedija odgovarala ukusu aristokratske publike koja se, svedena u političke stvarnosti na statiste, sve više zanimala upravo za tragediju ljudskih strasti, a ne ideja. Racineov pesimistički teatar puno duguje i jansenističkomu duhovnomu krugu koji je bio izrazito podložan tragičnom osjećaju svijeta, napose s obzirom na pitanja slobode djelovanja, fatalizma, predestinacije i božanske milosti bez čijega se poticaja čovjek ne može oduprijeti mračnim porivima. Kontekstualizirajući se dakle i prema onodobnoj aristokratskoj kulturi i prema jansenizmu, ugrađujući u sebe odnos prema baroku i Corneilleovoj koncepciji tragedije, oživljujući antičku tradiciju, uzimajući preskriptivnu poetiku klasicizma kao logičan okvir tragične vizije (u kojoj je temeljni trenutak odbijanje svijeta i života, odnosno prepoznavanje iluzornosti vjere u mogućnost života bez kompromisa), Racineove tragedije utjelovljuju ideju francuskoga klasicizma ponajprije kao svojevrsnog »ukroćenoga« romantizma, a ne kao strogoga racionalizma.

++ jansenizam - religijski pokret unutar katolicizma u Francuskoj u XVII. i XVIII. st., nazvan po nizozemskom teologu C. Jansenu. Na temelju izoštrelih tumačenja Augustinova naučavanja o Božjoj milosti i istočnome grijehu, jansenisti su posve umanjili utjecaj

čovjekove slobodne volje, a pretjerano isticali izravno djelovanje Božje milosti. U skladu s tim zastupali su pretjeranu strogost u pobožnosti.

OBILJEŽJA KLASICISTIČE TRAGEDIJE

Pierre Corneille

Jean Racine

STIH - alessandrinc – najpoznatiji francuski stih – dvanaesterac s cezurovima 6. sloga, stalnim mjestom naglaska i parnom rimom

FORMA – 5 činova; svaki čin ima 4 do 7 prizora

STIL – uzvišen, dostojanstven

TEME – najčešće povijesne, legendarne, mitološke

NAČELA – poštuju se principi vjerojatnosti, doličnosti i dosljednosti

razlike

LIKOVNI – junaci, heroji

ljudi s manama i strastima

ljudi kakvi bi trebali biti

ljudi kakvi jesu

PJESNIK VOLJE

PJESNIK STRASTI

Jean Baptiste Poquelin MOLIERE - francuski komediograf (Pariz, kršten 15. I. 1622 – Pariz, 17. II. 1673). Iz obitelji tapetara, školovao se kod isusovaca, diplomirao pravo. Od 1643. nastupao je kao kazališni glumac, 1645–58. putovao provincijom s vlastitom družinom L'illustre Théâtre te je u tom razdoblju započeo pisati farse i komedije zapleta. Vrativši se u Pariz postigao je velik uspjeh komedijom *Kaćiperke (Les Précieuses ridicules, 1659)*. Potom je osnovao stalnu trupu, s kojom je izvodio vlastite komade, djelujući isprva pod pokroviteljstvom kraljeva brata vojvode od Orléansa, a od 1665. kralja Luja XIV., po narudžbi kojega je napisao 12 komedija-baleti, među kojima je najpoznatiji *Građanin plemić (Le Bourgeois gentilhomme, 1670)*. Istodobno je napisao niz komedija karaktera. *Uškoli za muševce (L'École des maris, 1661)* započeo je s uporabom stereotipnih komičnih situacija radi zagovaranja razumnoga prihvaćanja ljudske naravi, što se podudaralo s onodobnom galantnom kulturom dvora i pariških salona. Slijedila je

njegova prva velika komedija, *Škola za žene (L'École des femmes, 1662)*, kritika seksualnoga licemjerja, potom *Tartuffe (1664)*, s naslovnim likom lažnoga pobožnika koji iz koristoljublja potiče svojega kućedomačina na vjerski fanatizam. Tema je te komedije maska, omiljena u baroku, ali ju tretira klasicistički pa se odlikuje savršeno provedenim jedinstvom mjesta, vremena i radnje. *Tartuffe*, jedan od vrhunaca autorova komediografskog umijeća, temeljno je komad o strahu kao psihološkoj i moralnoj podlozi na kojoj izrasta potreba za vođom, što otvara put fanatizmu i tiraniji (preko naslovnoga lika sugerira se opasnost svake ideologije). Nakon premijere u Versaillesu, komad je pod pritiskom bigotnih krugova bio zabranjen, a ponovno je odobren za prikazivanje tek 1669., nakon niza preradbi. Komedija *Don Juan ili kamena gozba (Dom Juan ou le festin de pierre, 1665)* također je izazvala sablazan zbog ismijavanja lika pobožnog ali ograničenoga Sganarellea nasuprot rasmusnomu i slobodoumnom naslovnom junaku, koji završava u paklu tek nakon niza užitaka. Mnogobrojnošću epizoda i ambijenata taj je komad blizak duhu baroknih tragikomedija, s jedinstvom tek na karakterološkoj razini, odnosno na komičkoj opreci don Juana i Sganarellea, ali i sa slojevitom dvosmislenošću tretmana naslovnoga lika. *Mizantrop (Le Misanthrope, 1666)* uglađena je salonska komedija usredotočena na lik oštroumnoga mizantropa Alcestea, ispunjena gađenjem prema površnim etičkim normama. Zbog suptilna i krajnje suzdržana smijeha i gotovo potpune odsutnosti pučke komike, to se djelo smatra vrhuncem i klasicističke komedije i Molièreove profinjenosti, uz povremeno gotovo tragički osjećaj svijeta. Među komedijama izdvajaju se još *Liječnik protiv volje (Le Medecin malgré lui, 1666)*, *Amfitrion (Amphitryon, 1668)*, u kojoj se ponovno približava baroknoj poetici, *George Dandin (1668)*, bliska farsa, s intrigom o ljubomornome mužu i nevjernoj ženi, *Škrtac (L'Avare, 1668)*, u kojoj komične situacije vezane uz junaka više pokazuju apsurd i izmještenost svijeta nego veselje, *Scapinove spletke (Les Fourberies de Scapin, 1671)*, s prevladavanjem pučkoga humora, *Učene žene (Les Femmes savantes, 1672)*, *Umišljeni bolesnik (La Malade imaginaire, 1673)*. U salonskim je pak jednočinkama *Kritika Škole za žene (La Critique de l'École des femmes, 1663)* i *Versailleska improvizacija (L'Impromptu de Versailles, 1663)* izrazio neka poetička stajališta. Molière je tvorac velike klasicističke komedije karaktera, koju je često kombinirao s komedijom običaja i farsom oslanjajući se pritom na različite izvore (antički autori, srednjovjekovni *fabliau*, F. Rabelais, talijanska komedija *dell'arte*). Razumno je poštovao stroga pravila klasicizma, vodio je računa o svim ukusima, od puka do dvora, što njegovu humoru daje širok registar, a produbljenom psihološkom analizom srodan je klasicističkim

moralistima svojega doba. Temeljene na neprestanoj napetosti između mudroga i luckastoga, supostojanju pravoga i krivoga te suprotstavljanju naučenoga prirođenomu, odnosno duha naravi, Molièreove se komedije mogu čitati i kao tekstovi u kojima se suptilnim grupiranjem karaktera, aranžiranjem prizora, govora i ponašanja neprestano varira i evocira središnja tema. Njegova su djela od prvih izvođenja trajno prisutna na svjetskim pozornicama. Rano su se prevodila i prerađivala u Hrvatskoj – FRANČEZARIJE (Dubrovnik)

Molièreove komedije

- pisane i u stihu (aleksandrinac) i u prozi

STIL – prilagođen je sadržaju djela: *visoki stil* u visokim komedijama, *niski stil* u niskim komedijama

JEZIK – scenski jezik jest govorni jezik

- jezik je u funkciji karakterizacije likova; svaki lik govori svojim jezikom, ovisno o svom položaju ili karakteru

TEME – društveni problemi 17. stoljeća

„Nijedan pisac 17. stoljeća nije dobio tako jednodušno priznanje svojih suvremenika. Razlog je bio u tome što je više od svih ostalih pisaca vezan za svoje vrijeme, a njegovo je kazalište ukorijenjeno u realnost 17. stoljeća. Molière je dao satirički prikaz svih društvenih sredina i svih slojeva, ostavljajući netaknut jedino dvor i kralja.“

LIKOVNI – iz raznih društvenih slojeva

- karakteri i tipovi: škrti starci, pohotnici, snobovi, skorojevići, licemjeri
- likovi koji se pretvaraju da su ono što nisu: lažni liječnici, lažni bolesnici, lažni učenjaci, lažni moralisti – TIM LIKOVIMA JE U KNJIŽEVNOST UVEO MODERNU TEMU: PROBLEM ČOVJEKOVE OSOBNOSTI)

KLASICISTIČKA - uglavnom ih je poštovao, ponegdje kršio kada je kazališna logika to zahtijevala

PRAVILA

- najznačajniji francuski komediograf svih vremena i jedan od najprevođenijih pisaca
- nakon Molièreove smrti spajanjem njegove družine i družine Hotela de Bourgogne nastala je Comedie Francaise, najstarija nacionalna kazališna kuća u Europi koja u kontinuitetu djeluje do danas. Francusko nacionalno kazalište u žargonu se naziva *Molièreova kuća*
- u Versaillesu je organizirao dvorske spektakle, svojevrstne multimedijske priredbe glumom, plesom, vatrometom i igrama na vodi. Vrhunac takvih društvenih događanja predstavlja spektakl *Užici začarana otoka* iz 1664. na kojemu je i sam kralj nastupao kao glumac
- ironijom sudbine Mliereu je, koji je bio teško bolestan, pozlilo dok je glumio hipohondra u *Umišljenim bolesniku*. Gotovo je umro na pozornici. Zbog toga što se na smrtnoj postelji nije

stigao pokajati zbog glumačkog zvanja, tek je kraljevom intervencijom pokopan na kršćanskom groblju...čast mu je došlo odati oko 1000 Parižana.

- Goetheu su za roman Naukovanje *Wilhelma Meistera* kao inspiracija poslužile Moliereove godine kazališnog života u provinciji
- u 18. stoljeću je Moliere u Dubrovniku bio najpoznatiji i najprevođeniji strani pisac. Zanimljiva je pojava: od 34 napisane Moliereove komedije, za dubrovačke prilike prevedenu su i prilagođene čak njih 24. te su prilagodbe poznate pod imenom **frančezarije**